

1. HZ. PEYGAMBER VE HÛLEFÂ-İ RÂŞİDÎN DÖNEMİNDE MUSİKİ

Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Dört Halife Dönemi'nde mûsikî, daha çok güzel seslerle okunan Kur'an-ı Kerim tilaveti şeklinde -dinî bir kimlikle- tezahür ederken din dışı mûsikî ise yine nasb, hudâ ve inşâd türünden "şa'bî" (halk) mûsikî olarak aynı şekilde icra ediliyordu. Hz. Peygamber (s.a.v.) Dönemi'nde Arap mûsikîsi formlarında bir değişiklik olmadığını ve Cahiliye Dönemi'ndeki formların kullanılmaya devam edildiğini görüyoruz. Bu dönemdeki mûsikîşinaslardan bahsedecek olursak öncelikle Resûlullah'ın müezzinlerinden başlamak gerekir: Bilâl b. Rebâh el-Habeşî, Abdullah b. Ümmi Mektûm, Ebû Manzûre, Sa'd b. 'Âîz (Sa'dü'l-Karaz). Ayrıca burada Hz. Ali (r.a.) ve Hz. Fatıma'nın (r.a.) düğününde def çalarak şarkı söyleyen Amr b. Umeyye ed-Damirî ve Hamza b. Yetîm'i de zikretmek gerekir.

LİSTELEYELİM

Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Dört Halife Dönemi'ndeki mûsikî aletlerini listeleyiniz.

Diğer taraftan bu devrede mûsikî için önemli bir olay meydana geldi. Mısır Kralı Mukavkıs hicretin 9. yılında Resulullah'a (s.a.v.) iyi niyetini göstermek amacıyla bazı hediyelerle birlikte Mâriye ve Sîrîn adında iki cariye gönderdi. Bunlardan Mâriye'yi Hz. Peygamber (s.a.v.) nikâhına aldı; Sîrîn'i de şâiri Hassan b. Sâbit'e hediye etti. Sîrîn'in sesi güzeldi ve Mısır şarkıları söylerdi. Böylelikle şiir ve mûsikî sanatı birleşmiş oldu. Muhammed Hamidullah, adı geçen Sîrîn'in (aslı Şirin ve Farsça) İranlı olup olmadığı tartışmasını yapmaktadır. Bu iddia Arap Yarımadası dışından ilk etkilenmelerin, Sîrîn'in şahsında Farisî (İran) etkisiyle başlamış olabileceğini düşündürmektedir. Zira yukarıda zikredildiği gibi İslam Mûsikîsi adı altında Arap Yarımadası'ndaki mûsikî faaliyetleri, basit formlardan ileri gitmeyen bir sahra mûsikîsi şeklinde tezahür ediyordu. Kaynaklarda bundan sonraki dönemlerde isimleri geçecek olan bazı şarkıcıların bu şarkıları Sîrîn'den öğrendiklerine dair bilgiler vardır.

Mizmar

Mûsikî enstrümanları da Cahiliye Dönemi'ndeki gibi def, davul, kadîb vb. ritim aletlerine münhasır kalıyordu. Bu dönemde ayrıca önceden bahsi geçmeyen ve "mizmâr" adı verilen basit düdük, kaval vb. gibi iptidai (ilkel) bir üflemeli çalgının adı da geçmektedir.

Dört Halife Dönemi Arap mûsikîsiyle ile ilgili pek fazla bilgi yoktur; zira Hz. Ebû Bekir (r.a.) (632-634) ve Hz. Ömer'in (r.a.) (634-644) hilafet dönemlerini "Ridde Savaşları" ve kuzey'e (Bizans) doğru savaşlar işgal etmiştir. Bu fetihler sonucu ele geçen esirler yoluyla giren yabancı mûsikî türleri aşama aşama ve zamanla sohbet meclislerini süslemeye başlamıştı. Bilhassa Hz. Ali'nin (r.a.) şair olması ve güzel sanatlara (şiir, mûsikî) önem vermesi bir nevi mûsikînin geleceğini hazırlamıştı. Özellikle Hz. Osman (r.a.) (644-656) ve Hz. Ali (r.a.) (656-661) Dönemlerinde beraberce kullanılan mûsikî aletlerinde ve acemi terennümlerden ibaret olarak icra edilen mûsikî formlarında yenilikler müşahede etmekteyiz. Öncelikle enstrümanlardan söz etmek istiyoruz. Zira bu enstrümanlar bize bu dönem mûsikîsi ile ilgili yeni ipuçları verecektir.

Kanun

Bu dönemin telli enstrümanlarından biri olarak zikredilen "mi'zef" veya "mi'zefe"nin bilhassa Yemen ve Hicaz'da yaygın olduğu bilinmektedir. Bununla birlikte mi'zefin tam bir tarifini veremeyen ve birçok alternatif sunan kaynaklar, ud veya tanbura benzediğinde birleşirler. Mi'zef için: "Ceylan derisinden beyaz bir deri üzerine altı veya dokuz telin çekilmesiyle elde edilir." tarifi yapılmıştır. Üflemeli enstrümanlardan ise "el-kassâbe" veya "el-kasabe" isimli gayet uzun bir neye rastlanmaktadır. Ayrıca "mizmâr" ismiyle de uzun farklı bir neyden söz edilmektedir. Aynı zamanda mizmâr ismi "kamış"tan yapılma üflemeli enstrümanların hepsi için kullanılan bir isimdir. Bir diğer üflemeli enstrüman olan "nefîr" (boru, borazan) ise "el-bûk" ismiyle anılmaktaydı. Öteden beri kullanılan def, kadîb, davuldan başka "sanc" isimli bir ritim aletine (çoğulu sunûc) rastlanmaktadır. İspanyol dansında meşhur olan "kastanyet"-ler büyük bir ihtimalle Endülüs Emevîleri kanalıyla geçmiş olmalıdır. Zira sanc'ın diğer ismi "el-kûsât"tır. Bu enstrümanlar meclislerde toplu olarak icra edilmiyordu. Ancak ferdî olarak şarkıcıların mûsikîleri eşliğinde icra edildiğini görüyoruz. el-Eğânî'de ismi geçen "mizher" ise bir tarafına ince deri geçirilmiş ahşap dairedir.

Müslümanlar arasında şarkıcı olarak ilk şöhret bulan kimse, Hz. Osman (r.a.) döneminde yaşamış olan Tuveys'tir (632-710). Hz. Osman'ın (r.a.) hilafetinin son yıllarında Medine'de "rakîk" (ince) İran ezgisel yapısı icra ettiği mûsikî ile tanınmış; bu dönemde Araplar'ın "el-muhannisîn" diye isimlendirdikleri, ellerine kına yakıp, kadınlar gibi davranışlar gösteren özenti bir grubun başını çekmiştir. Profesyonel gınânın ilk icracısı olan Tuveys "el-gınâu'l-mütkan" adıyla yeni bir mûsikî icra ediyordu. Bu, şiirin aruz ölçüsünün şarkının ezgisel yapısı üzerine müstakil bir îkâ (ritmik kalıp, usûl) şeklinde tatbik edilmesidir. Bu türün farklılığı, içinde tek bir nağme ile yetinilmeyip, yeni Fârisî ezgisel yapıların kullanılmasıdır. Yani "el-gınâu'r-rakîk" veya "mütkan", şiirin vezin ölçüsü yapısından tamamen müstakil yeni bazı ritim kalıplarına dayanan yeni bir mûsikî tarzıdır. Araplar'ın bu tarzda kullandıkları ilk ritmik kalıp da "hezec" ve "sakîl"dir. Hezeci Tuveys kullanmıştır, sakîl'i ise öğrencileri Sâib Hasîr ve İzzetü'l-Meylâ kullanmıştır. Tuveys, mûsikîsini kare şeklinde bir def eşliğinde icra ederdi. Ömrünün sonunu kaçtığı Süveyda'da geçirdi ve orada öldü. Medine'de bu sahanın en büyüğü olarak kabul edilen Tuveys'in öğrencileri; İbn Süreyc, Dellâl, Nâfiz, Nevmetü'd-Duhâ, Fend ve Sâib Hasîr'dir (ö. 683).

Arap asıllı Tuveys ve Fars asıllı olmakla beraber klasik Arap mûsikîsi icra eden Sâib Hasîr ve İzzetü'l-Meylâ gibi muğanniler ilk Arap mûsikîsi formlarını ve geleneklerini korudular; Sîrîn, Havle, Zeyneb, Rebah, Selmâ vs. hocaları İzzetü'l-Meylâ'nın izinde ilk "İslam Mûsikî Ekolü"nü temsil ediyorlardı. Uluslararası bir dil olan musiki Araplar'da "gınâ"dan ayrı düşünülmüyordu. Ritim, vezn ve özgün ezgisel yapısı onların gınâsını Bizans ve İran mûsikîsinden ayıran bir özellikti.

TARTIŞALIM

Arap dili ve müziği fetihler sonucu karşılaşılan yeni kültür ve medeniyetlerden nasıl etkilenmiştir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

Fetihler sonucu karşılaşılan kültür ve medeniyetlerle gerçekleşen kaçınılmaz alışveriş, profesyonel mûsikîşinasların ortaya çıkması ve bilhassa asil tabakaların mûsikîyi sevip himaye etmeleri, bir yandan Arap dilinde yeni mûsikî terimlerin doğmasına sebep olurken, diğer yandan mûsikîye yeni bir soluk getirmiştir. Yani bundan sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan mûsikî ilmine bir nevi alt yapı hazırlamıştır.

Hulefâ-i Râşidîn Dönemi'nde yeni kültürlerle kurulan ilişkiler sonucu şarkı (gınâ) formlarında yenilikler ortaya çıktı. Hicaz'da İranlı harp esirlerinin söylediği değişik melodi ve formdaki şarkılar insanların kulağına hoş gelmeye başlamıştı. Tuveys, Sâib Hasîr ve klasik Arap mûsikîsini icra eden İzzetü'l-Meylâ bile bu yeni mûsikîyi alıp Arap zevkine uygun gelecek tarzda icra ediyordu. Tarihçiler bu dönemdeki mûsikî ilerlemesine büyük önem atfederler. Zira nasb veya hudâdan ibaret olan sahrâ mûsikîsi yerini daha sanatlı değişik formlara bırakıyordu.